De Levende Natuur 81 (1-2):9-11 (1978)

De zachte winters en enkele nieuwe planten voor ons land

C. SIPKES

Zelden is er zo'n lange reeks zachte winters geweest als sinds 1963. We kunnen dat hier op Voorne nagaan aan de ontbrekende noodzaak van vogelvoedering en de korte keren dat er schaats is gereden. Daar komt nog bij dat dicht bij de zee, diens matigende invloed op het klimaat duidelijk groter is dan elders in het land, terwijl er bovendien een verschil tussen Noord en Zuid merkbaar is. Als in Rotterdam de ijsbaan open gaat, duurt het een aantal dagen eer dat hier gebeurt en bij dooi moet hij hier eerder gesloten worden. Over het verschil met Groningen en Friesland praat ik maar in het geheel niet. Als we in het voorjaar naar Goeree en Schouwen gaan, blijken na ieder zeegat de populieren verder ontloken te zijn. Op Walcheren bloeien de „bakruten" (Stengelloze sleutelbloem, *Primula vulgaris*) eerder dan hier, waarbij we wel in aanmerking moeten nemen dat ze daar gemengd zijn met *Primula sibthorpii* uit de Balkan, die iets vroeger bloeit (en daarom door de Duitsers „Karnavalprimel" wordt genoemd). Dit laatste voorbeeld gaat dus niet helemaal op, maar wel het talrijker voorkomen van de Tongvaren (*Phyllitis scolopendrium*) op Voorne en Walcheren dan in het noorden van ons land. Dit is een uitgesproken Atlantische soort, die in de Ardennen weer zijn talrijke voorkomen dankt aan de dikke sneeuwlaag in de winter. Na de zachte winters sinds 1963 hebben zich enkele meer zuidelijke soorten in ons land kunnen vestigen.

Eén daarvan is een verwant van onze Rietorchis en wel *Dactylorhiza sesquipedalis*, ook wel beschreven als *D. elata* var. *sesquipedalis* (fig. 1). Reeds in 1976

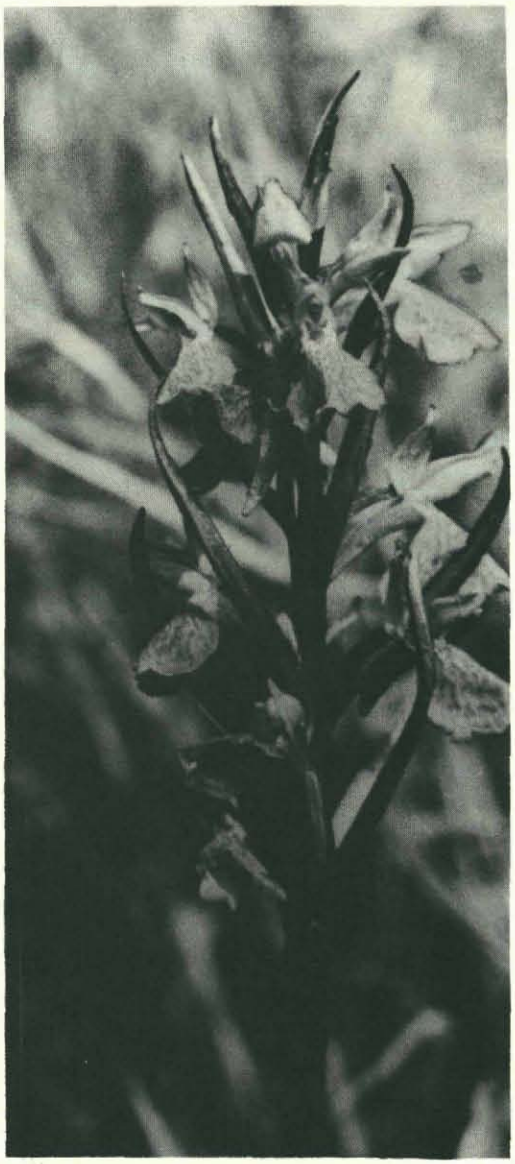

Fig. 1. Dactylorhiza sesquipedalis. *Aardenburg (Z-V1). Foto P. Hoek.*

Fig. 2. *IJzervaren,* Cyrtomium falcatum. *Bazaltglooiing bij Brouwershaven. Foto O. van Hest.*

werd er bij Aardenburg in Zeeuws-Vlaanderen een vreemde orchidee gevonden, waarbij gedacht werd aan de Moerasorchis, *Orchis palustris.* Als het inderdaad deze soort was geweest, zou dat op zichzelve reeds een flinke sprong hebben betekend, vanaf de zuidelijker groeiplaatsen in Frankrijk (event. België) naar hier. Vorig jaar stonden er een 10-tal, duidelijk te onderscheiden van de Rietorchissen door de lossere tros, de grotere bloemen en de langere spoor. Het bleek mij toen direct dat dit geen *„Orchis"* kon zijn, met ronde knollen, maar een *„Dactylorhiza"* (Handekenskruid), met handvormige knollen, wat door de vinder, de heer Piradaen uit St.-kruis werd bevestigd. We kwamen toen uit op *D. sesquipedalis,* en daar deze ten noorden van de Loire niet voorkomt, betekent dat een nog veel grotere sprong dan voor *O. palustris.*

De tweede merkwaardige vondst die verband kan houden met de laatste zachte winters, is die van de IJzervaren, *Cyrtomium falcatum* door ons KNNV-bestuurslid O. van Hest uit Den Briel. Deze plant stond op een bazaltglooiing bij Brouwershaven langs het brede, nu afgedamde Brouwershavense Gat, en nog wel op een noordhelling (fig.2). Het ontbreken van eb en vloed sinds de afdamming heeft in de hand gewerkt, dat er meer varens zijn gekomen: Zwartsteel, Tongvaren, Mannetjesvaren en Steenbreekvaren, terwijl uit de tijd van eb en vloed nog gebleven zijn de zoutminnende Zeekool en de Zeevenkel, alle toch zuidelijke planten. We kunnen niet veronderstellen dat die IJzervaren vanaf Japan naar Zeeland met luchtstromingen meegekomen is, zelfs al presteren varens met hun fijne sporen en orchideeën met hun lichte zaden veel in dit opzicht. De IJzervaren wordt veel in huiskamers gekweekt en iemand kan een exemplaar in zijn tuin gezet hebben of eenvoudig op de mesthoop gegooid. De sporen kunnen natuurlijk ook wel door een open raam naar

Fig. 3. *Saffraan-torkruid,* Oenanthe crocata. *Oostvoorne.*

De Levende Natuur 81 (1-2):9-11 (1978)

buiten gekomen zijn en daarna met luchtstroming op die dijk. Wel is merkwaardig, dat deze plant in Engeland, met zijn nog milder klimaat, voor zover bekend nooit gevonden is.
Een derde geval vormt het Saffraan-torkruid, *Oenanthe crocata,* zo genoemd vanwege het oranje, zeer vergiftige melksap (fig. 3). Deze schermbloemige is algemeen in Bretagne, waar ze in greppels langs bosranden voorkomt. In Noord-Frankrijk komt ze uitsluitend langs de kust voor op plekken met „kwel" (Nouvelle Flore de la Belgique van De Langhe e.a. blz. 371). Er staat zelfs, uniquement sur des suintements dans les sables entre Etaples et Boulogne, en bordure du litoral). Daarbij sluit de groeiplaats bij het Vliegveld bij Oostvoorne zich goed aan want deze vertoont ook „kwel" Het water staat links van de weg altijd hoger dan rechts, waar de twee planten staan. De mogelijkheid van uitzaaiing met fazantevoer is hier uitgesloten, zodat we aan kunnen nemen dat een vogel die gedronken heeft op een kwelplek, het zaad met slik aan de poten overgebracht heeft. De wind kan met deze grote zaden geen rol gespeeld hebben. De planten werden tijdens een inventarisatie voor het provinciaal bestuur ontdekt en aan het Rijksherbarium opgestuurd. Ze hebben goed zaad gezet. De plant, die door de Engelsen „dead-man's-fingers" wordt genoemd (wegens de dikke wortels), is zeer giftig en wordt door de talrijke Konijnen met rust gelaten.
De vraag is nu of deze soorten blijvers zijn. De mogelijkheid bestaat natuurlijk, dat onder een groot aantal zaden een zekere selectie plaats gehad heeft. Een hoger suikergehalte verhoogt de vorstresistentie. Van de hier gevonden *Dactylorchis sesquipedalis* zou zo verondersteld kunnen worden, dat ze een oecotype is met grotere resistentie tegen winterkoude dan normaal, want exemplaren uit Spanje in mijn tuin pasten zich niet aan. Komen er nu één of meer strengere, of zelfs normale winters in onze streek, dan valt hier meer van te zeggen. Een sneeuwloze winter en plotseling invallende vorst in december 1938 deed zelfs in Noord-Frankrijk groeiplaatsen van de Bijenorchis verdwijnen.
De groeiplaatsen lopen geen gevaar door ontginning of anderszins.

Onbehaaglijke co-existentie

N. TINBERGEN

We zijn er tegenwoordig zó aan gewend, dat Zilvermeeuwen (*Larus argentatus*) en Kleine mantelmeeuwen (*Larus fuscus*) in gemengde kolonies broeden, dat we het als vanzelfsprekend aanvaarden. Maar je vindt dit zo-vrijwel-(niet-helemaal-)regelmatig-verdeeld-in-één-kolonie-broeden maar bij heel weinig vogelsoorten. Als bv. Kokmeeuwen en Grote sterns „in dezelfde kolonie" broeden, zitten de sterns toch altijd in aparte, dichte kolonietjes op maar enkele plekken tussen de veel losser verspreid broedende Kokmeeuwen. Als je eenmaal op het bijzondere van die grote-meeuwensituatie opmerkzaam geworden bent, merk je dat ze op een heel eigenaardige manier samenleven, en dat ze ook alleen maar in de duinen echt